

שיעור שתית היין בד' כוסות ובקידוש והבדלה (ושאר כוסות מצוה)

לכתחילה לשתות כמלוא לוגמיו. וכ"כ תוס' רי"ד והמאירי (בסוגיא).

אמנם מצאנו בספר העתים (סי' קמ"א) שכתב בשם רב עמרם גאון ורב צמח גאון שאם קידש ולא טעם ממנו כדי רביעית לא יצא ידי חובתו, דקא אמרינן המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא, דהיינו כדי רביעית [אמנם עין בהמשך דברי ס' העתים (שם) שמקשה על זה, דלא יתכן לומר שמלוא לוגמיו היינו רביעית, אלא הוא יותר מרביעית, כמסקנת התוספות (פסחים קז)].

אבל הרא"ש (פסחים פ"י סי' יח) כתב ככל דברי התוס' הנ"ל, והעיר דזה דלא כרב עמרם גאון ורב צמח גאון שאם לא שתה רביעית לא יצא. וכעת ראיתי שגם בתשובת הרא"ש (כלל כה סי' א') כתב שכל דבר שצריך כוס, צריך טעימת מלא לוגמיו, או המברך או אחר. וכ"כ הר"ן (פסחים כא: בדפנה"ר ד"ה "אם טעם"). וכ"כ הטור (סי' רע"א). וכ"כ הרב המגיד (פכ"ט מהל' שבת ה"ז). וכן פסק מרן השו"ע (סי' רע"א סי"ג) וז"ל: צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית.

ואפילו מכיל הכוס כמה רביעיות, יכול לשתות לכתחילה רוב רביעית, כ"כ המשנ"ב (סי' רע"א סקס"ז) וביאר שזה אפילו להמחמירין בסימן תע"ב (סעיף ט), דבקידוש השיעור כמלוא לוגמיו של האדם

עמדתי ואתבונן בדין שתית ארבע כוסות בליל פסח (הובא בשו"ע סי' תע"ב סע' ט), אם צריך לשתות כל הכוס (דהיינו רביעית) או רובו, ומה הדין כאשר הכוס מכיל כמה רביעיות, ואם אכן צריך לשתות רביעית מאי שנה מכוס של קידוש והבדלה שדי לכתחילה ברוב רביעית (כמבואר בסי' רע"א סע' יג) והוא הדין לשאר כוסות של ברכה (הבדלה ברהמ"ז וכו').

ואמרתי אשנה פרק זה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וזה החלי בעזה"ת.

המקור לשיעור שתית יין בקידוש

במסכת פסחים (קז) מטעימת יין - כל שהוא [אותה טעימה שאמרו המברך צריך שיטעום אותה טעימה די בכל שהוא, רשב"ם], רבי יוסי בר יהודה אומר: מלא לוגמא. אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל דמן נרש: המקדש וטעם מלא לוגמא - יצא, ואם לאו - לא יצא.

וכתבו התוספות (ד"ה "אם טעם") וכדמפרש ביומא (דף פ) כל שאילו מסלקו לצד אחד יראה כמלא לוגמיו והוי פחות מרביעית, כדאמרינן התם אבל מלא לוגמיו אמרינן התם דהוי יותר מרביעית, ונראה שהוא רוב רביעית, דאמרינן לקמן (דף קח:): והוא דשתה רובא דכסא. ולמדנו מדבריהם שאין צורך לשתות רביעית ודי אף

דכסא) כתבו, היינו כמלא לוגמיו כדפרי' לעיל (קז), ומיהו לכתחילה צריך לשתות רביעית. וכתב הב"י (סי' תע"ב) שכן משמע מדברי הרא"ש (פסחים פ"י סכ"א). וראיתי שכ"כ ראבי"ה (פסחים סי' תקכ"ה). וכ"כ באגודה (פרק ערבי פסחים אות צ"ג) שלכתחילה צריך רביעית [ומשמע מדבריו שאפילו הכוס גדול לכתחילה יכול לשתות רביעית]. וכ"כ מהרי"ל (סדר ההגדה). וכן יש לדייק מדברי הרמב"ם (פ"ז מהל' חו"מ ה"ט), שכתב בלשון דיעבד: ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא.

שיעור השתיה בכוס המחזיק כמה רביעיות

כתב הכל בו (סי' נ) אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות שותין בו שנים זה אחר זה ויוצאין. וכ"כ בארחות חיים (סדר ליל הפסח אות ו), אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות שותין בו שנים או יותר לפי הרביעיות ויוצאין. ונראה שסוברים הכלבו והארחות חיים כדעת הראב"ן (פרק ערבי פסחים), שאף אם הכוס גדולה, ומכילה כמה רביעיות, די ברביעית או רוב רביעית. וכ"כ בהדיא המאירי (פסחים קח). ונראה שכן דעת האגודה (פרק ע"פ סי' צג) וכן העיר הרה"ג המו"ל (שם הערה ר"ל).

ונראה שהר"ן (פסחים כג. בדפה"ר), מקל יותר ומפרש הסוגיה השקה מהן לבניו ובני ביתו, דהיינו בני חיוב וכ"א שותה רוב רביעית, ובכוס שיש בה כמה שיעורין עסקינן. וא"כ יכולים לשתות כמנין רוב רביעיות שבו.

אולם כתב הארחות חיים (שם), שהרמב"ן כתב שצריך לשתות רוב מכל כוס

לכולי עלמא ולא לפי הכוס, וכן מוכח בהדיא בר"ן (פסחים כב: בדפה"ר ד"ה אם טעם), וכ"כ הפמ"ג (א"א אות כט), הובאו בכה"ח (סי' רע"א אות פה). נמצא שלכתחילה די לשתות כמלא לוגמיו, דהיינו רוב רביעית, אפילו הכוס גדולה הרבה.

המקור לשיעור שתית יין בד' כוסות

במסכת פסחים (קח:) אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה [ולקמן מפרש דהיינו רביעית]. השקה מהן לבניו ולבני ביתו - יצא. אמר רב נחמן בר יצחק: והוא דאשתי רובא דכסא.

ומשמע מדברי הגמרא שדי שישתה כמלא לוגמיו (שהוא רוב רביעית), כמו בקידוש, ואין צריך שישתה רביעית (דהיינו כל הכוס). אולם מעיון בדברי רבותינו הראשונים מצאנו בזה מחלוקת:

- אין צריך שישתה כולו אלא רובו - כן כתב בהדיא הטור (סי' תע"ב). וכ"כ רבינו ירוחם (נתיב ה"ח"ד), שמאלו הארבעה כוסות צריך לשתות מכל אחד רובו. ע"כ. וכ"כ הטור בקיצור פסקי הרא"ש (פסחים פ"י סכ"א) ומשמע שהבין בדעת הרא"ש שלכתחילה יכול לשתות רוב רביעית. וסיוע לכך מדברי הרא"ש בתשובה (כלל כה סי' א') שהשוה דין ד' כוסות לדין כוס הקידוש דבעינן רוב רביעית. וכ"כ האבודרהם (סדר הגדה) שאין צריך לשתות כולו אלא רובו. וכ"כ בארחות חיים (הל' ליל פסח אות ו). והא"ר (אות יד) כתב שכן דעת הראב"ן. וכעת ראיתי שכ"כ הריטב"א (עירובין עט:).

- לכתחילה ישתה כולו ובדיעבד ששתה רובו יצא - התוספות (קח: ד"ה רובא

הכלבו והארחות חיים וסיעתם שבכוס גדול יכול לשתות כמה כוסות כמנין רביעיות שבו, נמצא שגם בכוס גדול צריך לשתות לכתחילה רביעית ובדיעבד רוב רביעית [וכשיטת הר"ן שיכולים לשתות מכוס אחד כמות אנשים כמנין רוב רביעיות שבו]. והביא בשם י"א את דעת הרמב"ן שבכוס גדול צריך לשתות רובו. וק"ל הלכה כסתם. וכ"כ בהדיא בשו"ע הרב (סע' יט) וכן דעת רוב האחרונים (עין כה"ח אות טו). מכ"מ כתב המשנ"ב (משנ"ב סקל"ג) בשם האחרונים שעדיף לקחת כוס קטן ולשתות כולו ולצאת אליבא דכו"ע ולברוח מהמחלוקת.

מאי שנא ד' כוסות מכוס קידוש

הנה לדעת רב עמרם גאון ורב צמח גאון (הובאו דבריהם לעיל) גם בקידוש צריך רביעית (ולשיטתם כוונת הגמרא מלוא לוגמיו היינו רביעית), ולדעה זו אין הבדל בין קידוש לד' כוסות.

גם לדעת הטור וסיעתו אין הבדל בין ד' לכוסות בליל פסח לשאר כוסות של מצוה, לפי שגם בד' כוסות די בשתיית כמלוא לוגמיו (דהיינו רוב רביעית) כמו בקידוש.

אבל לשיטת מרן השו"ע, שפסק כהתוספות וסיעתם, צריך להבין מאי שנא ד' כוסות בליל פסח משאר כוסות (כגון קידוש, הבדלה ברהמ"ז וכו'). ומצאנו בזה ב' הסברים:

● **ב"ח** (סי' תע"ב) – לדעת הב"ח ההבדל הוא, שבקידוש עיקר המצוה היא אמירת הקידוש, אלא משום חשיבותו תיקנו חז"ל לאמרו על הכוס, ולטעום שיעור חשוב - כמלוא לוגמיו, דמיתבא דעתיה, ותו לא.

אפילו מחזיק כמה רביעיות וכ"כ מורינו ה"ר ש"ט. עכ"ל הא"ח שהובא בב"י [ובארחות חיים שלפנינו ליתא מורנו ה"ר ש"ט אלא מלבד הרמב"ן איתא הרא"ה וה"ר יהודה בן אבא מארי ז"ל]. ונמצאנו למדים משיטת הרמב"ן וסיעתו חומרה וקולא, חומרה שבכוס גדולה צריך לשתות רוב הכוס אפילו הוא יותר מרביעית, וקולא שבכוס המכיל רביעית יכול לשתות לכתחילה רוב רביעית.

הכרעת מרן השו"ע

בכוס המכילה רביעית - מרן השו"ע (סי' תע"ב סע' ט), שינה מלשון הטור ופסק ששיעור הכוס, רביעית, וישתה כולו או רובו. וכתבו האחרונים שלדעת מרן צריך לשתות לכתחילה כל הכוס (דהיינו רביעית) ובדיעבד רובו (דהיינו רוב רביעית). כן כתב הב"ח (סי' תע"ב) והסכימו עימו הט"ז (שם סק"ח), פר"ח (סי' תע"ב ס"ט), שו"ג (סקכ"ה), שתילי זיתים (סקט"ז), מאמ"ר (סק"ה), שו"ע הרב (סע' יט), ביאור הגר"א, פמ"ג (א"א אות ט) ומשנ"ב (סק"ל).

אמנם הלבוש (סע' ט) ומשמעות המג"א (סק"י) שלכתחילה יכול לשתות רובו וא"צ לשתות כולו, כדעת הטור. וכתב בבגדי ישע (סי' תע"ב סע' ט) שכן היא דעת הסתם בשו"ע [וזה דלא כמשמעות ש"א בדעת הסתם בשו"ע].

וכיון שלדעת רוב האחרונים צריך לשתות כל הכוס, דהיינו רביעית, וכן מעמידים את דעת מרן הכי נקיטין, וכן פסק מופה"ד בחזו"ע (הל' פסח ח"ב דיני קדש סע' כד).

ובכוס גדולה המכילה כמה רביעיות - פסק מרן השו"ע ב"סתם" כדעת

אבל בליל פסח תיקנו חז"ל ד' כוסות, ועיקר המצוה היא שתית הכוס, וכיון שכך צריך לכתחילה לשתות כולו (אפילו בכוס המכיל כמה רביעיות. וכן דעת הפר"ח), ומה שמועיל בדיעבד לשתות רובו של כוס, היינו משום רובו ככולו. ומביא הב"ח ב' ראיות לשיטתו:

(א) ממש"כ הגמרא לגבי קידוש (פסחים קז). המקדש וטעם "מלא לוגמא". ואילו בד' כוסות כתוב (פסחים קח): והוא דאשתי "רובא דנסא". הא ראית שבקידוש נקטה הגמרא שיעור כמלוא לוגמיו, היינו רוב רביעית, ואילו בד' כוסות נקטה רוב הכוס [אפילו הכוס גדול הרבה מרביעית].

(ב) ממש"כ הגמרא לגבי ד' כוסות (פסחים קח): השקה מהן לבניו ובני ביתו – יצא. ודייק הב"ח שהוא לשון דיעבד ולכתחילה צריך לשתות כל הכוס. וכן דייקו הגר"א ועוד אחרונים מלשון הגמרא. אולם לפק"ד קשה דיוק זה שהרי גם לגבי הקידוש נקטה

הגמרא לשון "יצא" ולא מצאנו מי שהעיר שהוא לשון דיעבד^[יב].

● **תוספות הרא"ש** (עירובין ע"ט): – לדעת הרא"ש ההבדל בין ד' כוסות לקידוש, משום חביבות המצוה שנתקנה זכר לחירות.

המורם מכל האמור:

א. בקידוש - יכול לכתחילה המקדש או מישהו אחר מהמסובין לשתות רוב רביעית אפילו הכוס מכיל כמה רביעיות.

ב. בד' כוסות בליל פסח:

❖ בכוס המכילה רביעית – לכתחילה ישתה כולו, ובדיעבד ששתה רובו - יצא.

❖ בכוס המכיל כמה רביעיות – לכתחילה ישתה כמנין רביעיות שבו [ובדיעבד ששתה כמנין רוב רביעיות שבו – יצא].

הנלע"ד כתבתי, וצור יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות, הצב"י משה שרון ס"ט

ב' ניסן התשע"א, פעה"ק אלעד תובכ"א.

[יב] ולפי שיטת הר"ן, דמיירי הגמרא בבניו ובני ביתו הגדולים, אטי שפיר לשון הגמרא, דסלקא דעתין דבעינן כוס לפני כל אחד ואחד, וקמ"ל שאף ששתו מכוס אחד כמנין רביעיות (או רוב רביעיות שבו), יצאו.